

Agnieszka Sadło-Nowak

Czynności wyjaśniające w sprawach o wykroczenia

Szczytno 2014

Recenzent

prof. dr hab. Jerzy Kasprzak
dr hab. Izabela Nowicka

Redakcja Wydawcy

Małgorzata Popiało
Robert Ocipiński

Projekt okładki

Aleksander Babiński
Agnieszka Kamińska

© Wszelkie prawa zastrzeżone — WSPol Szczytno 2014

ISBN 978-83-7462-387-2

e-ISBN 978-83-7462-388-9

Druk i oprawa:

Wydział Wydawnictw i Poligrafii Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie
12-100 Szczytno, ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 111

tel. 89 621 51 02, fax 89 621 54 48, e-mail: wwip@wspol.edu.pl

Objętość: 15,09 ark. wyd. (1 ark. wyd. = 40 tys. znaków typograficznych)

Spis treści

Wykaz skrótów	5
1. Zagadnienia wstępne.....	7
1.1. Wprowadzenie.....	7
1.2. Cel, przedmiot i zakres badań	11
1.3. Metody prowadzonych badań.....	16
2. Istota i znaczenie czynności wyjaśniających	27
2.1. Czynności wyjaśniające	27
2.1.1. Tryby czynności wyjaśniających i czas ich trwania	38
2.1.2. Dokumentowanie czynności wyjaśniających	56
2.1.3. Sposoby zakończenia czynności wyjaśniających	72
2.2. Dowody w czynnościach wyjaśniających	85
2.2.1. Podstawowe pojęcia z zakresu teorii dowodów.....	85
2.2.2. Pojęcie dowodów i ich klasyfikacja	89
2.3. Wniosek o ukaranie.....	95
3. Osobowe źródła dowodowe i towarzyszące im czynności.....	107
3.1. Świadek.....	107
3.1.1. Świadek jako osoba dostarczająca zeznań.....	107
3.1.2. Przesłuchanie świadka.....	110
3.1.3. Świadek-pokrzywdzony	123
3.1.4. Szczególne formy przesłuchania	132
3.2. Osoba podejrzana o popełnienie wykroczenia.....	138
3.2.1. Osoba podejrzana jako źródło dowodowe	138
3.2.2. Wyjaśnienia osoby, co do której istnieje uzasadniona podstawa do sporządzenia przeciwko niej wniosku o ukaranie a prawo do obrony	145
3.3. Biegły	154
3.3.1. Podstawa powołania biegłego	156
3.3.2. Wyłączenie biegłego	162
3.3.3. Opinia biegłego	163
3.3.4. Biegły psychiatra.....	166
3.3.5. Przesłuchanie świadka z udziałem biegłego	168

3.4. Inne pomocnicze osobowe źródła dowodowe	171
3.4.1. Pozycja tłumacza	171
3.4.2. Pozycja specjalisty	172
4. Rzeczowe źródła dowodowe i towarzyszące im czynności	175
4.1. Zabezpieczenie dowodów rzeczowych w wyniku oględzin	175
4.2. Przeszukanie jako czynność dokonywana w celu znalezienia i zatrzymania przedmiotów mogących stanowić dowód rzeczowy	185
4.3. Eksperyment procesowy	191
5. Przebieg postępowania dowodowego w ramach czynności wyjaśniających	195
5.1. Wprowadzenie dowodu	195
5.1.1. Inicjatywa dowodowa	196
5.1.2. Wniosek dowodowy	197
5.1.3. Wprowadzenie dowodów z urzędu	202
5.2. Zasady przeprowadzania dowodów i gwarancje prawnodowodowe	206
5.2.1. Zasada bezpośredniości	207
5.2.2. Zakazy dowodowe	209
6. Wpływ czynności wyjaśniających na sposób rozstrzygnięcia sprawy przez sąd	223
6.1. Odmowa wszczęcia postępowania	223
6.2. Zarządzenie postępowania nakazowego	237
6.3. Skierowanie sprawy na posiedzenie w związku ze złożeniem wniosku o ukaranie bez przeprowadzenia rozprawy	245
Wnioski	259
Bibliografia	267
Akty prawne	283
Orzecznictwo	285
Strony internetowe	289

Wykaz skrótów

ASW	— Akademia Spraw Wewnętrznych
ETPC	— Europejski Trybunał Praw Człowieka
ETS	— Europejski Trybunał Sprawiedliwości
KGMO	— Komenda Główna Milicji Obywatelskiej
KGP	— Komenda Główna Policji
k.k.	— ustawa z 6 czerwca 1997 r. — Kodeks karny (DzU nr 88, poz. 553 ze zm.)
k.w.	— ustawa z 1971 r. — Kodeks wykroczeń (tekst jedn.: DzU z 2010 r. nr 46, poz. 275 ze zm.)
k.p.k.	— ustawa z 6 czerwca 1997 r. — Kodeks postępowania karnego (DzU nr 89, poz. 555 ze zm.)
k.p.w.	— ustawa z 21 sierpnia 2001 r. — Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (DzU nr 106, poz. 1148 ze zm.)
KZS	— „Krakowskie Zeszyty Sądowe” — miesięcznik zamieszczający komplet publikowanego orzecnictwa Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych
LexPolonica	— serwis prawniczy LexisNexis
LEX	— system informacji prawnej Wydawnictwa Wolters Kluwer
MO	— Milicja Obywatelska
OSA	— Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSNKW	— Orzecznictwo Sądu Najwyższego — Izba Karna i Wojskowa
OSNPG	— Orzecznictwo Sądu Najwyższego — Prokuratury Generalnej
OSNwSK	— Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych
OSPiKA	— Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK	— Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
SA	— Sąd Apelacyjny
SN	— Sąd Najwyższy

zarządzenie 323 — zarządzenie nr 323 komendanta głównego
Policji z 26 marca 2008 r. w sprawie metodyki
wykonywania przez policję czynności
administracyjno-porządkowych w zakresie
wykrywania wykroczeń oraz ścigania ich sprawców
(Dz. Urz. KGP nr 9, poz. 48).

1. Zagadnienia wstępne

1.1. Wprowadzenie

Proces w sprawach o wykroczenia (podobnie jak w sprawach karnych) jest zespołem prawnie uregulowanych czynności (często dokonywanych w określonej kolejności oraz w warunkach i formie ustanowionej przez prawo), których celem jest wykrycie czynu zabronionego i jego sprawcy, osądzenie go i ewentualnie wykonanie orzeczonej kary i środków karnych. Cała działalność, nastawiona na doprowadzenie do rozstrzygnięcia w kwestii odpowiedzialności prawnej obwinionego, tworzy abstrakcyjnie ujęty proces w sprawach o wykroczenia. Ma on swój swoisty charakter, który wynika z dyskusyjnej autonomiczności prawa o wykroczeniach¹. Zanim jednak dojdzie do etapu sądowego i osądzenia obwinionego — do sądu musi wpłynąć wniosek o ukaranie poprzedzony przeprowadzeniem czynności wyjaśniających.

Postępowanie w sprawach o wykroczenia jest postępowaniem trójfunkcyjnym i trójpodmiotowym. Jednym z podmiotów biorących udział w postępowaniu jest oskarżyciel publiczny, który występuje z wnioskiem o ukaranie do sądu, wypełniając przed nim funkcje oskarżania (obwiniania). Żeby oskarżyciel mógł skierować wniosek o ukaranie, musi przeprowadzić czynności wyjaśniające, których jednym z celów jest zebranie danych dających podstawę do wystąpienia z wnioskiem o ukaranie, polegających na ustaleniu, czy czyn, który zaistniał, jest wykroczeniem, i kto jest jego sprawcą. W związku z tym w ramach czynności wyjaśniających przeprowadza się postępowanie dowodowe.

Dowody są składową procesu, dzięki nim proces toczy się i może osiągnąć swoje cele, a celem procesu jest realizacja prawa materialnego za pomocą odpowiedniej reakcji karnej, zgodnie z którą obwiniony powinien ponieść odpowiedzialność za zarzucany mu czyn. Reakcja musi być adekwatna do stopnia społecznej szkodliwości danego czynu. Dlatego też postępowanie w sprawach o wykroczenia ma dwie zasady, które są charakterystyczne tylko dla tego postępowania. Pierwszą i naczelną zasadą postępowania w sprawach o wykroczenia jest zasada celowości, inaczej zwana

¹ A. Zachuta, *Postępowanie w sprawach o wykroczenia (czynności wyjaśniające)*, „Monitor Prawniczy” 2002, nr 5, s. 214.

zasadą oportunistu, która to jest przeciwna zasadzie legalizmu występującej w procesie karnym. Zasada ta jest adresowana do organów procesowych, a w myśl jej uprawniony podmiot, biorąc pod uwagę konkretne wykroczenie, jak również stosunek sprawcy do czynu, ocenia, czy w tym konkretnym przypadku:

- poprzestać na zastosowaniu środków oddziaływania wychowawczego (art. 41 k.w.),
- poprzestać na zastosowaniu środków oddziaływania społecznego (art. 39 § 4 k.w.),
- nałożyć grzywnę w drodze mandatu karnego (art. 95–102 k.p.w.),
- skierować wniosek o ukaranie do sądu (art. 57 k.p.w.),

Z zasady tej płynie nakaz rozważenia, który z wymienionych środków reakcji powinien być zastosowany i który będzie adekwatny w danej sytuacji. Przepisy nie regulują jednak, w jaki sposób i za pomocą jakich kryteriów należy dokonywać oceny sytuacji. Pomocna będzie tutaj druga zasada charakterystyczna dla postępowania w sprawach o wykroczenia, a mianowicie zasada preferencji środków pozakarnych. Zgodnie z tą zasadą, środki oddziaływania pozakarnego powinny mieć pierwszeństwo przed karami i środkami karnymi, jeżeli istnieje pozytywna prognoza co do osoby sprawcy. Takie środki można stosować, jeśli jest przekonanie, że gdy się na nich poprzestanie, to będzie to wystarczającą reakcją na wykroczenie i wdroży sprawcę do postępowania zgodnego z prawem (poszanowania prawa i przestrzegania zasad współżycia społecznego).

Skierowanie wniosku o ukaranie do sądu jest najsurowszym środkiem represji i stosowane być powinno, gdy pozostałe środki nie prognozują odniesienia zamierzonego skutku. W takiej sytuacji skierowanie wniosku o ukaranie poprzedza się przeprowadzeniem czynności wyjaśniających. Czynności wyjaśniające w sprawach o wykroczenia są obligatoryjne, mają zróżnicowany charakter, a prowadzone są przed wszczęciem postępowania przez uprawnione do tego organy. Przed 1 lipca 2003 r. czynności te były fakultatywne i jedynie mogły być podejmowane, a więc prowadzono je tylko wtedy, gdy organ ścigania widział potrzebę przeprowadzenia i utrwalenia czynności dowodowych.

Podstawą faktyczną prowadzenia czynności wyjaśniających jest istnienie uzasadnionego przypuszczenia popełnienia czynu zabronionego określonego w ustawie jako wykroczenie, a więc zachowania człowieka o znamionach określonych w przepisach części szczególnej kodeksu wykroczeń oraz w ustawach szczególnych. Wykroczenia to czyny na tyle szkodliwe społecznie, że ustawodawca uznał za konieczne ściganie ich sprawców z wykorzystaniem środków określonych przez prawo. Ściganie owych

sprawców leży bowiem w interesie publicznym, nie zaś w czymkolwiek interesie prywatnym, dlatego organy uprawnione do prowadzenia czynności wyjaśniających, po powzięciu informacji o możliwości naruszenia przepisów prawa, mają obowiązek podjęcia czynności z urzędu. Wyjątkiem są oczywiście wykroczenia ścigane na żądanie pokrzywdzonego, których jest jednak dużo mniej. W tej sytuacji prowadzi się czynności niecierpiące zwłoki do czasu otrzymania żądania ścigania sprawcy, a skierowanie wniosku uzależnione jest od woli pokrzywdzonego, ponieważ z różnych przyczyn może on nie być zainteresowany ściganiem i ukaraniem sprawcy. Czynności wyjaśniające można przeprowadzać w sprawie o każde wykroczenie. W miarę możliwości podejmuje się je na miejscu popełnienia wykroczenia i bezpośrednio po jego ujawnieniu².

Cele czynności wyjaśniających są związane z zasadą skargowości. Skargę stanowi wniosek o ukaranie, który określa granice podmiotowe i przedmiotowe postępowania sądowego. Cele czynności są skonstruowane w taki sposób, żeby wskazać kierunek i zakres prowadzenia czynności wyjaśniających. Zadaniem czynności nie jest wszechstronne wyjaśnienie okoliczności sprawy, a jedynie (jeden z trzech celów) uzyskanie podstawy do wystąpienia z wnioskiem o ukaranie, tak więc ustalenia można ograniczyć do notatki urzędowej, jeżeli uznamy, że dają one wystarczającą podstawę do wystąpienia z wnioskiem o ukaranie. Z tego wynika wniosek, że czynności wyjaśniające są czynnościami służącymi oskarżycielowi publicznemu, na podstawie których decyduje on o wystąpieniu z wnioskiem o ukaranie.

Prawidłowe przeprowadzenie czynności wyjaśniających, a w szczególności odpowiednie zebranie i zabezpieczenie dowodów, formuje dalsze postępowanie. To dowody przeprowadzone w ramach czynności wyjaśniających stanowią podstawę do wystąpienia z wnioskiem o ukaranie, a tym samym do wszczęcia postępowania w sprawie o wykroczenie. Bardzo często to dowody zebrane w ramach czynności wyjaśniających przesądzają o rozstrzygnięciu sprawy. Prawidłowość postępowania organów Policji przy składaniu wniosków o ukaranie rzutuje na całokształt orzecznictwa w sprawach o wykroczenia. Wszelkie niedociągnięcia, niedokładności czy też błędy przy sporządzaniu wniosku o ukaranie nie pozostają bez wpływu na przebieg postępowania przed sądem, powodując przede wszystkim wzrost liczby uniewinnień i umorzeń. Zwrócić należy uwagę, że niewłaściwe przygotowanie sprawy, o ile nie spowoduje jej umorzenia, o tyle może

² A Sadło-Nowak, *Czynności wyjaśniające*, „Przegląd Policyjny” 2009, nr 3, s. 76.

być przyczyną przewlekłości postępowania³. W związku z tym stała się niemalże koniecznością analiza prowadzonych przez policję czynności wyjaśniających.

Dlatego też przedmiotem niniejszej pracy jest proces zbierania dowodów w ramach czynności wyjaśniających.

W rozdziale drugim (*Istota i znaczenie czynności wyjaśniających*) scharakteryzowano instytucję czynności wyjaśniających, tryby i czas trwania, oraz wpływ czasu trwania czynności na przeprowadzane dowody. Omówiony został również sposób dokumentowania czynności wyjaśniających. W rozdziale tym umieszczone zostały także informacje ogólne z zakresu teorii dowodów, jak również ich klasyfikacja. Sposoby zakończenia czynności wyjaśniających zawarto w pierwszym podrozdziale, natomiast wniosek o ukaranie, jako najbardziej pożądaný sposób zakończenia czynności wyjaśniających, omówiony został osobno w podrozdziale trzecim.

Rozdział trzeci (*Osobowe źródła dowodowe i towarzyszące im czynności*) obejmuje omówienie poszczególnych osobowych źródeł dowodowych oraz czynności, które są przeprowadzane ze źródłami. W rozdziale tym przedstawiono pozycję świadka i towarzyszącą mu czynność, jaką jest przesłuchanie, jak również formy szczególne przesłuchania, a mianowicie konfrontację i okazanie. Opisana została także osoba podejrzana o popełnienie wykroczenia z podziałem i rozróżnieniem w zależności od tego, na jakim etapie czynności występuje. Na uwagę zasługuje podrozdział dotyczący prawa do obrony osoby podejrzanej czy też osoby, co do której istnieje uzasadniona podstawa do wystąpienia przeciwko niej z wnioskiem o ukaranie, zważywszy na fakt, iż prawo do obrony na etapie czynności wyjaśniających jest problematyką dość złożoną i kontrowersyjną. W rozdziale tym omówiony został również udział biegłego w czynnościach wyjaśniających.

Kolejny rozdział (*Rzeczowe źródła dowodowe i towarzyszące im czynności*) przedstawia oględziny, przeszukanie i eksperyment. Rzeczowe źródła dowodowe dostarczają środków dowodowych w postaci swoich cech, które poznajemy za pomocą zmysłów.

W rozdziale piątym (*Przebieg postępowania dowodowego*) omówiono proces zbierania dowodów na etapie czynności wyjaśniających. Ze względu na fakt, że prawo do wnoszenia wniosków dowodowych na etapie czynności wyjaśniających przysługuje jedynie osobie, co do której istnieje

³ J. Szwer, *Współpraca kolegium z MO*, „Zagadnienia Karno-Administracyjne” 1969, nr 3–4, s. 95.

uzasadniona podstawa do sporządzenia przeciwko niej wniosku o ukaranie, cała inicjatywa dowodowa spoczywa na organie prowadzącym czynności. Przedstawiono również charakterystykę zasady bezpośredniości oraz poddano ocenie zakazy dowodowe dotyczące uczestników czynności wyjaśniających.

W rozdziale szóstym (*Wpływ czynności wyjaśniających na sposób rozstrzygnięcia sprawy przez sąd*) dokonana została analiza wpływu czynności wyjaśniających na sposób rozstrzygnięcia sprawy przez sąd. Kolejno omówione zostały przypadki odmowy wszczęcia postępowania oraz sytuacje, kiedy sąd zarządza skierowanie sprawy na posiedzenie w celu wydania wyroku nakazowego, uznawszy za wystarczające dowody zebrane na etapie czynności wyjaśniających. W ramach tego rozdziału pochyłono się także nad przypadkami kierowania sprawy na posiedzenie w związku z wniesieniem wniosku o ukaranie bez przeprowadzenia rozprawy. Ciekawostką okazało się, że pomimo dużej liczby takich wniosków w bardzo niewielu przypadkach są one uwzględniane, a sprawa kierowana jest wówczas na posiedzenie nakazowe.

Monografię kończą wnioski o charakterze problemowym. Stanowią one kwintesencję spostrzeżeń i uwag poczynionych w toku pracy, a także odpowiedzi na zadane pytania wypływające z hipotez badawczych odnoszących się do wykonywanych czynności dowodowych.

1.2. Cel, przedmiot i zakres badań

Przedmiotem badań niniejszej pracy jest proces zbierania dowodów w ramach czynności wyjaśniających w postępowaniu w sprawach o wykroczenia. Praca ta jest swego rodzaju badaniem naukowym, dlatego też zwrócić należy uwagę na to, że przyjmuje charakter wieloetapowego procesu zróżnicowanych działań, które w sposób obiektywny, dokładny i wyczerpujący ukazują obrany wycinek rzeczywistości⁴.

Badania naukowe — zgodnie z definicją opracowaną przez Jerzego Apanowicza — to poznawanie świata we wszystkich jego przejawach. To wieloetapowy, świadomy i celowy proces zróżnicowanych działań poznawczych. Działania te są regulowane konkretnymi zasadami i procedurą badawczą, tak aby otrzymane wyniki były pełne, ścisłe, rzetelne i adekwatne w stosunku do zgłębianej rzeczywistości. Postępowanie badawcze

⁴ W. Zaczynski, *Praca badawcza nauczyciela*, Warszawa 1968, s. 9.

musi być zgodne z metodami naukowymi zapewniającymi racjonalny dobór, układ i metodologiczną oraz merytoryczną poprawność czynności i zabiegów w gromadzeniu oraz rozpatrywaniu uzyskiwanych informacji (danych)⁵. Władysław Zaczyński badanie naukowe postrzega jako wieloetapowy proces zróżnicowanych wewnętrznie działań mających zapewnić nam obiektywne, dokładne i wyczerpujące poznanie wybranego wycinka rzeczywistości przyrodniczej, technicznej, społecznej lub kulturowej⁶.

W pracy badawczej precyzyjne i właściwe określenie przedmiotu badań pełni bardzo ważną rolę, stanowi bowiem o sensowności i celowości problematyki, która podjęta została przez danego badacza. Przedmiot badań to swoisty wyznacznik pola działania, nadający sens problemom badawczym⁷. Według Tadeusza Pilcha podstawową czynnością w badaniach naukowych powinien być fakt uświadomienia sobie konieczności badań empirycznych⁸, czyli starannej obserwacji zdarzeń lub zjawisk, opartej głównie na zbieraniu danych. Nie należy mylić pojęcia przedmiotu badań z problemem badawczym, albowiem przedmiot to obszar — zakres, w obrębie którego poruszać się będzie badacz, natomiast problem badawczy to pytanie, na które udzielona powinna być odpowiedź na podstawie przeprowadzonych badań naukowych.

Z obszarem badawczym ściśle związane jest pojęcie celu badań, czyli rodzaju zamierzonego efektu, do którego doprowadzić ma całość działalności badawczej⁹. Terminy celu poznania naukowego i celu badań nie są pojęciami tożsamymi. Cel poznania naukowego jest celem najogólniejszym, do którego dążą wszyscy badacze, natomiast cel badania naukowego to cel cząstkowy, do którego dąży badacz lub zespół badaczy¹⁰.

Przyjęte jest, że aby poprawnie przeprowadzić badania naukowe, należy na samym początku określić cel badań; często ma on jednak charakter intuicyjny. Ostateczny cel pracy badawczej formułowany jest podczas prób rozwiania wątpliwości zawartej w problemie badawczym. Działalność ludzka podporządkowana jest pewnym celom; gdyby tak nie było, z góry skazana byłaby na niepowodzenie. Obowiązkiem piszącego pracę jest uświadomienie sobie problemów, a także roboczych hipotez umożliwiających

⁵ J. Apanowicz, *Metodologia nauk*, Toruń 2003, s. 21.

⁶ W. Zaczyński, *Praca badawcza...*, wyd. cyt., s. 9.

⁷ J. Gnitecki, *Zarys metodologii badań w pedagogice empirycznej*, Bydgoszcz 1996, s. 74.

⁸ T. Pilch, T. Bauman, *Zasady badań pedagogicznych*, Warszawa 2001, s. 52.

⁹ J. Gnitecki, *Zarys metodologii badań...*, wyd. cyt., s. 76.

¹⁰ T. Majewski, *Miejsce celów, problemów i hipotez w procesie badań naukowych*, Warszawa 2003, s. 15.

w miarę precyzyjne określenie celu i zakresu planowanych przedsięwzięć naukowych.

W niniejszej pracy za przedmiot badawczy uznano obszar związany z czynnościami dowodowymi przeprowadzanymi w ramach czynności wyjaśniających w postępowaniu w sprawach o wykroczenia.

Podstawowym celem, jaki został obrany przy podjęciu badań empirycznych, było ustalenie, jakie czynności dowodowe i w których kategoriach wykroczeń dają podstawę do wystąpienia z wnioskiem o ukaranie do sądu.

Podjmując określoną problematykę wymagającą rozwiązania, napotyka się na trudności, które skłaniają do stawiania pytań — początkowo ogólnych, a następnie coraz bardziej szczegółowych. Jednakże nie o jakiegokolwiek pytanie tu chodzi, ale o takie pytanie lub ich zespół, na które odpowiedzi ma dostarczyć badanie¹¹. Problemami badawczymi są pytania, na które szuka się odpowiedzi przez badania naukowe¹². Jest to przedmiotem wysiłków badawczych, czyli tym, co orientuje przedsięwzięcia badawcze¹³. Formułowanie problemu badawczego to bardzo istotny element, który rozpoczyna właściwy proces badawczy. Poprawne określenie problemu wyznacza kierunek i treść badań oraz ich zakres, stanowi też podstawę typologii zmiennych zależnych i niezależnych i innych wskaźników przyjętych na użytek danej pracy, a także warunkuje przyjęcie określonych metod, technik i narzędzi badawczych.

Problem naukowy oparty jest na swego rodzaju założeniach: na tym, co w danej sprawie jest już wiadome, lecz czego w danej pracy się nie uzasadnia i co uzasadnienia lub sprawdzenia nie potrzebuje, a także na tym, co w danej sprawie jest przypuszczalne. Pierwsze założenia są częściowo takie same jak dotychczasowe osiągnięcia w zakresie danej specjalności, częściowo są tożsame ze zdobyczami w innych gałęziach nauk, nawet poniekąd całej w ogóle zdobytej wiedzy. Założenia drugiego rodzaju są hipotezami naukowymi w szerokim znaczeniu tego pojęcia.

Problem badawczy otwiera nam drogę do procesu badawczego. Proces badawczy należy rozumieć jako system powstawania wiedzy, który to system można przedstawić operacyjnie w postaci czterech etapów cyklu:

— etap projektowania problemu badawczego dotyczy określenia: tematu i celów pracy, typu badań, modeli rozwiązań problemów badawczych,

¹¹ S. Nowak, *Metodologia badań socjologicznych. Zagadnienia ogólne*, Warszawa 1970, s. 214.

¹² M. Łobocki, *Metody badań pedagogicznych*, Warszawa 1984, s. 56.

¹³ J. Sztumski, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Warszawa 1984, s. 28; zob. też J. Piter, *Ogólna metodologia pracy naukowej*, Wrocław–Warszawa 1967, s. 67.

metod zbierania i analizy danych, sposobu doboru obiektów do badań i wyznaczania niezbędnej ich liczby,

- etap rozwiązania problemu badawczego dotyczy: zaprojektowania planów badawczych, określenia struktury i charakteru zmiennych ich wskaźników, podania algorytmów pomiarowych i analitycznych, wykonania pomiarów,
- etap generalizacji (uogólnianie, wnioskowanie): opracowanie analityczne wyników pomiaru, analiza statystyczna i weryfikacja wyników badań, analiza merytoryczna i logiczna wyników badań, formułowanie wniosków,
- etap weryfikacji wiedzy (teorii) i wejście w kolejny cykl badań¹⁴.

Przeprowadzenie badań ma przede wszystkim zobrazować dowody zbierane w ramach czynności wyjaśniających w postępowaniu w sprawach o wykroczenia, które to czynności dają podstawę do wystąpienia z wnioskiem o ukaranie. Chcąc uzyskać dane niezbędne do określenia podejmowanego problemu w określonych przez autora pracy ramach, niezbędne jest sformułowanie problemów poznania w kierunkowym procesie badawczym, a mianowicie:

- Jakiego rodzaju dowody przeprowadzane są w poszczególnych kategoriach wykroczeń?
- Czy istnieje zależność między czasem prowadzenia czynności wyjaśniających a ilością zebranego materiału dowodowego?
- Czy istnieje zależność między sposobem ujawnienia wykroczenia a wykonanymi czynnościami dowodowymi?
- Czy istnieje różnica między prowadzeniem czynności wyjaśniających przed obowiązywaniem zarządzenia 323 komendanta głównego Policji i po jego wprowadzeniu?
- Jaki wpływ mają prowadzone czynności wyjaśniające na rozstrzygnięcie sprawy przez sąd?

Informacje uzyskane z odpowiedzi na tak postawione pytania pozwolą określić podejmowaną w pracy problematykę, a także w znacznym stopniu ukierunkują i ułatwią przeprowadzenie badań.

Ścisłe powiązane z problemem i procesem badawczym jest oczywiście poszukiwanie rozwiązania. Odpowiedź taką stanowi hipoteza. To przypuszczalne, bardzo często intuicyjne, rozwiązanie danego problemu¹⁵. Na temat hipotezy badawczej wypowiadało się wielu autorów, definiując

¹⁴ R. Podgórski, *Metodologia badań socjologicznych. Kompendium wiedzy metodologicznej dla studentów*, Bydgoszcz–Olsztyn 2007, s. 104.

¹⁵ J. Apanowicz, *Metodologia nauk...*, wyd. cyt., s. 51.

ją w różny sposób¹⁶. Przyjąć można, za Heliodorem Muszyńskim, iż hipotezą badawczą jest twierdzenie, co do którego istnieje pewne prawdopodobieństwo, iż stanowić ono będzie prawdziwe rozwiązanie postawionego problemu¹⁷. Dane stwierdzenie będzie uznane za hipotezę naukową, jeżeli jest sprawdzalne. Hipoteza, której nie da się poddać procedurze sprawdzania empirycznego, nie może pretendować do miana hipotezy naukowej¹⁸. Może ona przy tym dotyczyć związków zachodzących w danej dziedzinie rzeczywistości, kierujących nią prawidłowości, mechanizmów funkcjonowania badanych zjawisk lub istotnych wątpliwości¹⁹. Prawidłowo skonstruowane hipotezy powinny wyraźnie określać zależności między zmiennymi i ich wskaźnikami użytymi w badaniu, a także ściśle precyzować zastosowanie tych, a nie innych metod, technik i narzędzi badawczych. Hipoteza taka powinna również umożliwić dedukcyjne wnioskowanie i być zgodna z uznanymi naukowo zasadami. Formułując hipotezy robocze, wyraża się pewne swoje przewidywania co do wyników badań, do kierunku i charakteru zależności między zjawiskami — opierając się na posiadanym zasobie wiedzy, doświadczeniu, jak również twórczym myśleniu²⁰.

Hipotezy pełnić mogą następujące funkcje²¹:

- heurystyczne, czyli odkrywcze, wyjaśniające i przewidystyczne, które niejako kierują poznaniem naukowym, ale nie powinny go zastąpić. Hipoteza powinna być budowana na podstawie uznanej już wiedzy naukowej, a do aktualnego jej stanu dołączane powinny być nowe wiadomości i informacje;
- praktyczne, będące wynikiem ogólnych właściwości hipotezy, pozwalającą na ustalenie odpowiednich warunków i wskaźników badania w przypadku rozwiązywania konkretnego problemu naukowego.

¹⁶ T. Kotarbiński, *Elementy teorii poznania, logiki formalnej i metodologii nauk*, Warszawa 1961, s. 34; K. Ajdukiewicz, *Zarys logiki*, Warszawa 1953, s. 184; M. Łobocki, *Metody badań...*, wyd. cyt., s. 74; T. Kotarbiński, *Kurs logiki*, Warszawa 1960, s. 181, Z. Zaborowski, *Wstęp do metodologii badań pedagogicznych*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1973, s. 145, W. Zaczyński, *Praca badawcza nauczyciela...*, wyd. cyt., s. 26.

¹⁷ H. Muszyński, *Wstęp do metodologii pedagogiki*, Warszawa 1971, s. 188.

¹⁸ J. Brzeziński, *Elementy metodologii badań psychologicznych*, Warszawa 1984, s. 54.

¹⁹ Z. Skorny, *Prace magisterskie z psychologii i pedagogiki*, Warszawa 1984, s. 72–73.

²⁰ J. Pieter, *Praca naukowa*, Katowice 1960, s. 86.

²¹ J. Apanowicz, *Metodologia nauk...*, wyd. cyt., s. 60.

Wobec postawionych problemów badawczych można postawić następujące hipotezy robocze:

- wprowadzenie zarządzenia 323 komendanta głównego Policji nie wpłynęło znacząco na sposób przeprowadzania dowodów w ramach czynności wyjaśniających,
- w sprawach o wykroczenia przeprowadzanie dowodów koncentruje się jedynie na przyjęciu zawiadomienia i przesłuchaniu świadka,
- długość prowadzenia czynności wyjaśniających nie wpływa na jakość i ilość przeprowadzanych dowodów,
- ujawnianie wykroczenia przez funkcjonariusza Policji lub pokrzywdzonego bezpośrednio po jego popełnieniu znacząco wpływa na czynności dowodowe,
- czynności wyjaśniające mają istotny wpływ na wstępne merytoryczne rozstrzygnięcie sprawy.

1.3. Metody prowadzonych badań

Dobór właściwych i skutecznych metod, technik i narzędzi badawczych wynikać powinien bezpośrednio z obszaru badań, związany winien być z ich głównym celem, a także z ogólnymi i szczegółowymi problemami badawczymi, jak również powinien uwzględniać zasób posiadanych środków. W zależności od rodzaju przeprowadzanych badań i fragmentu rzeczywistości, do której się odnoszą, wyróżnić można wiele metod, technik i narzędzi. Historia nauki potwierdza jednoznacznie, że prawdziwy postęp w jakiegokolwiek dziedzinie wiedzy i działalności nie jest możliwy bez świadomego i celowego odwoływania się do ściśle określonych metod badawczych. Metoda badawcza w nauce (gr. *methodos* 'sposób badania') to zespół ogólnych założeń badawczych, wytycznych w postępowaniu lub sposób ujmowania badanych faktów²². To zespół teoretycznie uzasadnionych zabiegów koncepcyjnych i instrumentalnych obejmujących najogólniej całość postępowania badacza zmierzającego do rozwiązania określonego problemu naukowego²³. Wszystkie natomiast dyscypliny naukowe, które oparte są co najwyżej na osobistym odczuciu badacza, jego intuicji i tzw. zdrowym rozsądku, niewiele konstruktywnego i rozsądnego mają do zaoferowania

²² Hasło: metoda, *Encyklopedia PWN, on-line*, dostęp: 9 listopada 2009 r., <<http://encyklopedia.pwn.pl/lista.php?co=metoda>>.

²³ T. Pilch, T. Bauman, *Zasady badań pedagogicznych...*, s. 42.

z zakresu rzetelnych informacji o zjawiskach i procesach rozważanej przez siebie rzeczywistości. Przyjąć można, że metoda to świadomie stosowany sposób postępowania mający prowadzić do osiągnięcia zamierzonego celu²⁴. Pojęcie to obejmuje zarówno działania koncepcyjne, jak i rzeczowe, zjednoczone celem głównym i ogólną ideą badań. Bez względu na rodzaj dyscypliny naukowej, do której „przypisane” są dane metody badawcze, wszystkie spełniać muszą następujące wymogi²⁵:

- jasności (powszechnej zrozumiałości),
- jednoznaczności (wykluczenie dowolności stosowania różnych sposobów i zasad),
- celowości (podporządkowanie określonej celowi),
- skuteczności (zapewnienie osiągnięcia zamierzonego celu),
- niezawodności (zapewnienie uzyskania zamierzonego celu o dużym stopniu prawdopodobieństwa),
- ekonomiczności (zapewnienie uzyskania zamierzonego rezultatu przy jak najmniejszych kosztach, zużyciu sił, środków oraz czasu).

Metody i techniki pozostają ze sobą w ścisłym związku i choć często są mylone, nie oznaczają tego samego. Między metodą a techniką badawczą, pomimo ścisłego związku, są poważne różnice. Techniki badawcze są skonkretyzowanymi sposobami realizowania zamierzonych badań. Podporządkowane metodom badawczym pełnią wobec nich służebną rolę²⁶. Są to czynności praktyczne regulowane przez starannie wypracowane dyrektywy, pozwalające na uzyskanie optymalnie sprawdzalnych informacji, opinii i faktów. Technika jest zatem czynnością określoną przez dobór odpowiedniej metody i jest nią warunkowana²⁷.

W pracy tej szerokie zastosowanie znalazła metoda analizy dokumentów. W literaturze metodologicznej można spotkać się z różnym nazewnictwem tej metody, zaliczanej także do technik badawczych. Badanie dokumentów i materiałów jest techniką, która służy do gromadzenia wstępnych, opisowych, a także ilościowych informacji na temat danego zagadnienia. Analiza dokumentów jest techniką zagrożoną możliwością subiektywnego odczytania i interpretacji danego tekstu. W zależności od tego, który dokument poddajemy analizie, to porządkowane jak również interpretowane treści mogą dotyczyć albo tylko tych materiałów, które bezpośrednio

²⁴ Hasło: metoda, *Słownik języka polskiego, on-line*, dostęp: 9 listopada 2009 r., <<http://sjp.pwn.pl/lista.php?co=metoda>>.

²⁵ J. Apanowicz, *Metodologia nauk...*, s. 71–72.

²⁶ M. Łobocki, *Metody badań...*, wyd. cyt., s. 115.

²⁷ T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*, Warszawa 1995, s. 13.

otrzymujemy z przeprowadzonych badań, albo też tych materiałów, które nie są wynikiem działań objętych procesem badawczym. Analiza dokumentów polega na interpretowaniu i porządkowaniu treści ze względu na cel, jaki został wcześniej założony, lub też ze względu na robocze hipotezy.

Zastosowano również metodę badania literatury, co wydaje się oczywiste. Rozpoczynając bowiem próby zmagania z materią nauki, należy przygotować się od strony teoretycznej, co z kolei pozwala na wskazanie problemów badawczych. Badaniom poddano również źródła, analizując teksty przepisów prawnych uzupełnionych o komentarze, orzecznictwo, uzasadnienia aktów prawnych²⁸. Metody te zwane są również metodami dogmatyczno-prawnymi. Najszerzej zastosowana w pracy została metoda badań aktowych, która jest pewnego rodzaju omówioną wyżej metodą badań dokumentów. Podstawowym dokumentem są tutaj akta spraw o wykroczenia. Badane akta w sposób bardzo dokładny ukazują praktykę i pozwalają na formułowanie szeregu wniosków naukowych. W ramach metody badań aktowych możemy wyróżnić trzy podstawowe techniki: 1) badania całości materiału, 2) badania próbki reprezentatywnej, 3) badania studium indywidualnego przypadku. Największy walor poznawczy mają badania całości materiału, jednak zastosowanie tej techniki nie zawsze jest możliwe²⁹. Tak było w przypadku prowadzenia badań do niniejszej pracy, dlatego też wybrano próbkę reprezentatywną. W pracy znalazła również zastosowanie metoda indywidualnych przypadków. Jej istota sprowadziła się do badań pojedynczych, charakterystycznych przypadków. Zastosowana została również metoda badania materiałów statystycznych.

Przystępując do badań opartych na analizie akt spraw o wykroczenia, dostępnej literatury naukowej, materiału statystycznego, należy mieć na względzie przyczynę, dla której te dokumenty zostały sporządzone. Materiały te i dokumenty nie są tworzone w celu późniejszego wykorzystania analitycznego, ale gromadzone są na użytek organów ścigania czy też organów wymiaru sprawiedliwości; istotne jest to przy stwierdzeniach dotyczących wiarygodności poszczególnych danych. Mają one przede wszystkim być wykorzystywane przez organy kontrolujące np. prawidłowość

²⁸ J. Kasprzak, *Metody badawcze stosowane w nauce procesu karnego i w kryminalistyce* [w:] J. Kasprzak, B. Młodziejowski (red.), *Wybrane problemy procesu karnego i kryminalistyki*, Olsztyn 2010, s. 12–13.

²⁹ Tamże, s. 13.

decyzji podejmowanych w toku postępowań. Nie budzą wątpliwości co do swej wiarygodności informacje dotyczące np. danych osobowych sprawcy czynu, dane dotyczące czasu i miejsca popełnienia wykroczenia. Inne informacje, w szczególności mające charakter opinii, pochodzące z zeznań pokrzywdzonych, świadków czy też sprawcy wykroczenia mogą budzić pewne wątpliwości. W doktrynie podkreśla się znaczenie tego rodzaju informacji jako materiału wtórnego. Wiarygodność tego materiału zostaje potwierdzona w toku dalszego postępowania dowodowego. Organy wymiaru sprawiedliwości uznają dany fakt wskazany przez pokrzywdzonego, świadka czy obwinionego za udowodniony³⁰. Zastosowanie analizy dokumentów może odbywać się w ramach analizy jakościowej bądź też ilościowej.

W ramach technik badania dokumentów, oprócz wspomnianych powyżej analiz ilościowej i jakościowej, należy wymienić:

- analizę treściową dokumentów wiążącą się bezpośrednio z interpretacją ich treści. W szczególności dającą odpowiedzi na takie pytania, jak: co chciał przedstawić autor dokumentu, jakie zawarł w nim treści, o czym one mogły świadczyć i na czym polega ich oryginalność,
- analizę formalną sprowadzającą się do przeanalizowania zewnętrznej formy dokumentów w zakresie wyglądu zewnętrznego, stanu utrzymania, sposobu sporządzania itp.,
- analizę pedagogiczną, w wyniku której możliwe jest uzyskanie wniosków przydatnych dla organizowania procesu wychowawczo-dydaktycznego,
- analizę psychologiczną mającą na celu przeprowadzenie ustaleń odnośnie do różnych cech psychicznych osób, które wykonały analizowane wytwory działania,
- analizę diagnostyczną ograniczającą się do ustalenia aktualnego stanu analizowanej właściwości,
- analizę rozwojową pozwalającą przedstawić daną właściwość w przekroju rozwojowym,
- analizę indywidualną odnoszącą się do poszczególnych jednostek jako autorów czy wykonawców analizowanych dokumentów,
- analizę grupową prezentującą rozwiązanie problemów w odniesieniu do pewnej grupy społecznej³¹.

³⁰ I. Nowicka, *Wykroczenia będące czynami przepołowionymi w ujęciu prawnym i kryminologicznym*, Szczytno 2010, s. 24.

³¹ M. Łobocki, *Metody badań...*, wyd. cyt., s. 239–241.

Narzędzie badawcze jest pojęciem podrzędnym zarówno wobec metody, jak i techniki badawczej. W doktrynie wskazuje się, iż narzędziem badawczym jest przedmiot służący do realizacji wybranej techniki badań³². Narzędziem wykorzystanym w analizie treściowej dokumentów był przygotowany kwestionariusz ankiety. Uzyskane informacje pozwoliły na zebranie danych dotyczących:

- przeprowadzanych dowodów w poszczególnych kategoriach wykroczeń,
- formy zawiadomienia o popełnionym wykroczeniu,
- czasu trwania czynności,
- formy skierowanego wniosku o ukaranie,
- trybu prowadzonych czynności wyjaśniających.

Właściwy sposób postępowania badacza oraz dobra organizacja w naukowym rozpatrywaniu danego problemu są bardzo ważnymi elementami jego pracy, gdyż przede wszystkim porządkują działania oraz wyznaczają mu kolejne etapy, jakie ma do pokonania. Podział wyznaczający etapy badań, który jest najbardziej zbliżony w odniesieniu do mojej pracy, jest reprezentowany przez H. Muszyńskiego³³:

- postawienie i sformułowanie problemów badawczych,
- sprecyzowanie hipotez roboczych,
- wybór odpowiednich metod badawczych i opracowanie technik badań,
- opracowanie procedury badań,
- zgromadzenie materiału badawczego,
- statystyczne i ilościowe opracowanie wyników,
- analiza teoretyczna uzyskanego materiału i wyprowadzenie wniosków.

Na uwagę zasługuje również podział zaproponowany przez Ryszarda Podgórskiego³⁴, który wskazuje następujące etapy prac badawczych, stanowiące podstawowy rodzaj prac naukowych:

- uzasadnienie problemu i wyłuszczenie zagadnień pochodnych,
- krytyka problemu w świetle dotychczasowych osiągnięć danej nauki; zadanie to jest częściowo tożsame z analizą tzw. literatury przedmiotu,
- wyłuszczenie niezbędnych założeń lub twierdzeń, a w niektórych pracach hipotez, w związku z uzasadnieniem problemu,

³² T. Pilch, T. Wujek, *Metody i techniki badań w pedagogice* [w:] M. Godlewski, S. Krawcewicz, T. Wujek (red.) *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, Warszawa 1974, s. 57.

³³ H. Muszyński, *Wstęp do metodologii...*, wyd. cyt., s. 243–244.

³⁴ R. Podgórski, *Metodologia badań socjologicznych...*, wyd. cyt. 2007, s. 77–78.

- ustalenie metod roboczych, czyli metod badania w znaczeniu węższym; obejmuje to krytykę metod dotychczasowych oraz wybór lub konstrukcję nowych,
- przeprowadzenie badań (w węższym sensie tego słowa), czyli wykonanie czynności pochodnych wobec określenia problemu i do wyboru konstrukcji metody roboczej,
- opracowanie szczegółowe materiałów zebranych w toku badań,
- opracowanie syntetyczne wyników na podstawie opracowania szczegółowego,
- pisarskie opracowanie wyników badań,
- krytyczne ustosunkowanie się do przebiegu własnych badań i do pisarskiego opracowania wyników badań³⁵.

Problematyka badań została skoncentrowana na czynnościach wyjaśniających, z tym też wiązał się wybór najszerzej zastosowanej metody badawczej, czyli analizy dokumentów urzędowych, a mianowicie akt postępowań w sprawach o wykroczenia. Przedmiot badań ma wyraźnie charakter jednostkowy. Obejmuje on bowiem czynności wyjaśniające. Podstawę analiz i badań stanowiły akta postępowań w sprawach o wykroczenia.

Badaniami objęto 3913 spraw postępowań w sprawach o wykroczenia, co stanowi 0,5% spraw skierowanych do sądów w latach 2007 i 2009. Z danych uzyskanych na podstawie dostępu do informacji publicznej wynika, że w 2007 r. jednostki Policji skierowały do sądów 403 888, a w 2009 — 378 879 wniosków o ukaranie. Tak więc badaniom poddano 2019 spraw z roku 2007 i 1894 sprawy z 2009 r. Natomiast analizą badawczą objęto 2623 postępowania w sprawach o wykroczenia prowadzone na całym terytorium Polski (1325 spraw z roku 2007 i 1298 spraw z roku 2009). Proporcjonalnie do liczby skierowanych wniosków o ukaranie do sądów — po 0,5% z każdego województwa. Stosunek spraw objętych badaniem do poddanych analizie wynika z faktu nieudostępnienia akt do analizy przez wytypowane do badań sądy. Badaniami objęto lata 2007 i 2009, tj. lata przed wejściem w życie zarządzenia 323 komendanta głównego Policji w sprawie metodyki wykonywania przez policję czynności administracyjno-porządkowych w zakresie wykrywania wykroczeń i ścigania ich sprawców oraz po rozpoczęciu jego obowiązywania.

Poniższe tabele obrazują rozkład spraw poddanych analizie.

³⁵ Zob. więcej J. Apanowicz, *Metodologiczne uwarunkowania pracy naukowej. Prace doktorskie. Prace habilitacyjne*, Warszawa 2005, s. 48–49.

Tabela 1. Liczby badanych spraw z podziałem na województwa

Województwo	Częstość	Procent
dolnośląskie	95	3,6
łódzkie	113	4,3
kujawsko-pomorskie	159	6,1
lubelskie	204	7,8
lubuskie	150	5,7
małopolskie	147	5,6
mazowieckie	291	11,1
opolskie	78	3
podkarpackie	159	6,1
podlaskie	86	3,3
pomorskie	161	6,1
śląskie	252	9,6
świętokrzyskie	233	8,9
warmińsko-mazurskie	247	9,4
wielkopolskie	189	7,2
zachodniopomorskie	59	2,2
Ogółem	2623	100

Źródło: badania własne

Z przedstawionej tabeli wynika, że najwięcej spraw przeanalizowano w województwach mazowieckim — 291 oraz śląskim i warmińsko-mazurskim (odpowiednio 252 i 247), najmniej zaś w zachodniopomorskim — 59 i opolskim — 78, co jest wynikiem nieudostępnienia spraw przez wybrane do badania sądy, jak również braku spraw z odpowiednią kwalifikacją prawną, co przedstawia następna tabela.

Przedstawiony podział wskazuje dość równomierny rozkład liczby analizowanych spraw względem kwalifikacji prawnej, wyjątkiem są sprawy zakwalifikowane z art. 105 k.w. (dopuszczenie do czynu karalnego) — zbadano tylko jedną ze względu na to, iż pozostałe sądy nie prowadziły spraw z tego przepisu. Mniej jest również spraw z art. 143 k.w. (utrudnianie, uniemożliwianie korzystania z urządzeń użyteczności publicznej), tylko 39 spraw łącznie znalazło się w sądach wytypowanych do badania. Jest to wynikiem częstszego kończenia czynności wyjaśniających postępowaniem mandatowym bądź też błędną kwalifikacją prawną, a mianowicie kwalifikowania tych spraw jako zwykłego zniszczenia mienia z art. 124 k.w.

Tabela 2. Liczby spraw z podziałem na kwalifikacje prawną

Kwalifikacja prawna	Numer artykułu	Częstość	Procent
zakłócenie porządku	51	317	12,1
niezachowanie środków ostrożności przy trzymaniu zwierzęcia	77	300	11,4
zagrożenie bezpieczeństwa w ruchu drogowym	86	332	12,7
jazda w stanie po użyciu alkoholu	87	319	12,2
dopuszczenie do popełnienia czynu karalnego przez nieletniego	105	1	0
kradzież, przywłaszczenie	119	322	12,3
paserstwo	122	192	7,3
zniszczenie mienia	124	312	11,9
wybryk nieobyczajny	140	275	10,5
uniemożliwianie korzystania z urządzeń użyteczności publicznej	143	39	1,5
zanieczyszczanie miejsca publicznego	145	214	8,2
	Ogółem	2623	100

Źródło: badania własne

Tabela 3. Kwalifikacja prawna względem roku (2007, 2009)

	Art.	Rok				Ogółem	
		2007		2009			
		N	%	N	%	N	%
Kwalifikacja prawna	51	159	12,00%	158	12,20%	317	12,10%
	77	154	11,60%	146	11,20%	300	11,40%
	86	165	12,50%	167	12,90%	332	12,70%
	87	161	12,20%	158	12,20%	319	12,20%
	105	1	0,10%	0	0,00%	1	0,00%
	119	165	12,50%	157	12,10%	322	12,30%
	122	95	7,20%	97	7,50%	192	7,30%
	124	162	12,20%	150	11,60%	312	11,90%
	140	136	10,30%	139	10,70%	275	10,50%
	143	21	1,60%	18	1,40%	39	1,50%
	145	106	8,00%	108	8,30%	214	8,20%
Ogółem		1325	100,00%	1298	100,00%	2623	100,00%

Źródło: badania własne

Najwięcej przeanalizowanych spraw z 2007 r. stanowią sprawy zakwalifikowane z art. 86 k.w., tj. kolizja drogowa, i z art. 119 k.w. — kradzież, przywłaszczenie, co stanowi łącznie 25% przeanalizowanych spraw z 2007 r. Natomiast sprawy z 2009 r. przedstawiają się następująco: najwięcej kolizji drogowych — 12,90%, a następnie zakłócenia porządku publicznego — art. 51 k.w. — 12,20%.

Dobór ilości procentowej próby badawczej w wielkości 0,5% z całej zbiorowości jest adekwatny do charakterystyki problemu.

Parametry obliczane na podstawie próby nazywamy estymatorami parametrów populacji. Estymatory, aby mogły zostać uznane za wiarygodne, muszą spełniać kilka warunków. Muszą więc być nieobciążone, tzn. ich wartość nie może w sposób systematyczny różnić się od szacowanego parametru populacji. Warunek ten zostanie spełniony, jeśli próba będzie miała charakter losowy³⁶. Właściwość dobrego estymatora to dostateczność, czyli wykorzystanie wszystkich informacji, jakie mają wpływ na badane zjawisko.

Liczba próby nie powinna być ani zbyt mała, ani zbyt duża. Przez określenie „zbyt duża” należy rozumieć liczebność nie większą od $5 \cdot \log N$, gdzie N jest liczebnością zbiorowości, a $\log$ oznacza logarytm dziesiętny³⁷. A więc $5 \cdot \log 403\ 888$. Co oznacza, że próba 2019 z roku 2007 i 1894 z roku 2009 są próbami reprezentatywnymi.

Założenia potwierdzające wniosek:

H_0 — brak związku między cechami x i y

x — próba badawcza

y — zbiorowość statystyczna

poziom istotności testu $\alpha=0,05$.

Lata/ x, y	Próba	Zbiorowość	Razem
2007	2019	403 888	405 907
2009	1894	378 879	380 773
Razem	3913	782 767	786 680

Wartość oczekiwana E

Lata/ x, y	Próba	Zbiorowość	Razem
2007	2019,01	403 887,99	405 907
2009	1893,99	378 879,01	380 773
Razem	3913	782 767	786 680

³⁶ M. Kopczyński, *Podstawy statystyki*, Warszawa 2005, s. 63.

³⁷ Wzory za M. Sobczyk, *Statystyka*, Warszawa 1997, s. 20.

$$\frac{405\,907 \cdot 3913}{786\,680} = 2019,01$$

$$\frac{405\,907 \cdot 3913}{786\,680} = 2019,01$$

$$\frac{405\,907 \cdot 782\,767}{786\,680} = 403\,887,99$$

$$\frac{380\,773 \cdot 782\,767}{786\,680} = 378\,879,01$$

Wartości rzeczywiste (0-E)

Lata/x, y	Próba	Zbiorowość	Razem
2007	0,01	-0,01	0
2009	-0,01	0,01	0
Razem	0	0	0

Wartości rzeczywiste (0-E)²

Lata/x, y	Próba	Zbiorowość
2007	0,0001	0,0001
2009	0,0001	0,0001

Poprawka Yatesa nieistotna ze względu na niski poziom (0-E)².

Wartości rzeczywiste (0-E)²/E

Lata/x, y	Próba	Zbiorowość
2007	0,0	0,0
2009	0,0	0,0

Test chi-kwadrat

$$\chi^2 = 0$$

dla

$$df = (k-1)(w-1)$$

$$df = (2-1)(2-1)$$

$$df = 1$$

Wartość krytyczna na poziomie $\alpha=0,05$ wynosi 3,841 i jest większa od wartości chi-kwadrat 0<3,841, a więc hipotezy H_0 nie można odrzucić.

Poniższa tabela pokazuje, że nieco inaczej przedstawia się przebieg badań zawartych w rozdziale szóstym *Wpływ czynności wyjaśniających na sposób rozstrzygnięcia sprawy przez sąd*. Aby uzyskać dane do opracowania przedmiotowego rozdziału, badaniom poddano 32 sądy rozpoznające sprawy o wykroczenia, po dwa sądy z każdego województwa, natomiast analizie badawczej poddano 28 sądów; pozostałe cztery sądy odmówiły udzielenia danych potrzebnych do przeprowadzenia analizy.

Tabela 4. Sądy poddane badaniom w rozdziale szóstym

Województwo	Sąd Rejonowy	Sąd Rejonowy
dolnośląskie	Kłodzko	Oleśnica
łódzkie	Kutno	Piotrków Trybunalski
kujawsko-pomorskie	Inowrocław	Żnin
lubelskie	Puławy	Zamość
lubuskie	Sulęcín	Słubice
małopolskie	Limanowa	Gorlice
mazowieckie	Radom	Kozienice
opolskie	Kluczbork	Nysa
podkarpackie	Leżajsk	Ropczyce
podlaskie	Bielsk Podlaski	Sokółka
pomorskie	Gdynia	Wejherowo
śląskie	Myszków	Bytom
świętokrzyskie	Końskie	Ostrowiec Świętokrzyski
warmińsko-mazurskie	Kętrzyn	Mrągowo
wielkopolskie	Gniezno	Gostyń
zachodniopomorskie	Gryfice	Choszczno
Ogółem	16	16

Źródło: opracowanie własne

2. Istota i znaczenie czynności wyjaśniających

2.1. Czynności wyjaśniające

Pierwszym aktem prawnym dotyczącym postępowania w sprawach o wykroczenia było rozporządzenie prezydenta RP z 22 marca 1928 r. o postępowaniu karno-administracyjnym¹, drugim zaś — ustawa z 15 grudnia 1951 r. o orzecznictwie karno-administracyjnym². Kolejne zmiany nastąpiły 20 maja 1971 r. w związku z pełną kodyfikacją prawa wykroczeń i uchwaleniem kodeksu wykroczeń (obowiązuje ze zmianami do chwili obecnej), kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia oraz prawa o ustroju kolegiów³. W związku z wprowadzonymi zmianami znikają: dotychczasowa nazwa: prawo karno-administracyjne oraz kolegia karno-administracyjne. Następuje formalne oderwanie się od elementów „administracyjności” w tym systemie. Mówimy więc odtąd o prawie wykroczeń i kolegiach do spraw wykroczeń. To formalne eliminowanie cech administracyjności nie oznaczało jednak zasadniczych przekształceń modelowych i włączenia prawa wykroczeń wprost do prawa karnego, a raczej autonomizację prawa wykroczeń⁴.

Rodowód instytucji czynności wyjaśniających sięga dawnego dochodzenia karnego, które było realizowane w postępowaniu w sprawach o wykroczenia po przekwalifikowaniu ustawą z 1966 r. (DzU nr 23, poz. 149) części drobnych przestępstw na wykroczenia tworzące w dużej mierze grupę tzw. czynów przepołowionych (drobne kradzieże, oszustwa handlowe itp.). Wymienione dochodzenie można było prowadzić tylko w sprawach o wykroczenia przejęte z kodeksu karnego (art. 50, 60, 62, 69, 87, 119–122, 124, 126, 132–136, 138, 148, 149 i 151–156 k.w.). Po uchwaleniu kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia w 1971 r. dochodzenie to

¹ Rozporządzenie prezydenta RP z 22 marca 1928 r. o postępowaniu karno-administracyjnym, DzU nr 38, poz. 365 ze zm.

² Ustawa z 15 grudnia 1951 r. o orzecznictwie karno-administracyjnym, tekst jedn. DzU z 1959 r. nr 15, poz. 79 ze zm.

³ T. Bojarski, *Polskie prawo wykroczeń. Zarys wykładu*, Warszawa 2012, s. 22–23.

⁴ Tamże, s. 25.

przeobraziło się w instytucję czynności sprawdzających. Czynności sprawdzające można było prowadzić tylko w sprawach o czyny przejęte w 1966 r. z prawa karnego, wymienione w art. 19 dawnego kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia. W związku z tym w sprawach o inne wykroczenia prowadzono czynności służbowe. Trwało to do 1985 r., kiedy to ustawodawca nadał art. 19 kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia nowe brzmienie, na podstawie którego czynności sprawdzające można już było prowadzić w sprawach o wszystkie wykroczenia, jeżeli tylko zachodziła taka konieczność. Aktualnie obowiązujący kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia z 24 sierpnia 2001 r. przemianował czynności sprawdzające w czynności wyjaśniające⁵. Zdaniem Tomasza Grzegorzczaka, zmiana nazwy czynności w nowym kodeksie postępowania w sprawach o wykroczenia wiąże się zarówno z nieco odmiennym ich ujęciem — przedmiotowym i podmiotowym, jak i chęcią wyraźnego odróżnienia tych działań od karnoprocesowych czynności sprawdzających, istotną zwłaszcza przy recepcji wielu rozwiązań z procedury karnej i przekazaniu spraw o wykroczenia sądom, które też przecież orzekają w sprawach o przestępstwa⁶.

Analizę instytucji czynności wyjaśniających można przeprowadzić:

- w aspekcie przedmiotu, wobec którego są one podejmowane, tj. osoby podejrzanej o popełnienie wykroczenia, osoby, względem której istnieje uzasadniona podstawa do sporządzenia wniosku o ukaranie, przy jednoczesnym odniesieniu do postępowania przygotowawczego;
- standardowo — ze względu na zakres podmiotowy, przedmiotowy, cel, czas trwania, tryb, w którym są realizowane czy też sposób ich zakończenia;
- poprzez opis wybranych kategorii czynności⁷.

Czynności wyjaśniające są surogatem dochodzenia. Podejmowane są one, co prawda, przed wszczęciem postępowania sądowego, a na celu mają

⁵ M. Gałązka, A. Sadło, *Pisma procesowe w postępowaniu w sprawach o wykroczenia*, Szczytno 2007, s. 9; zob. też Z. Gardy, *Postępowanie w sprawach karnych a postępowanie w sprawach o wykroczenia*, „Zagadnienia Wykroczeń” 1982, nr 5; T. Grzegorzczak, *Czynności sprawdzające w sprawach o wykroczenia i ich wpływ na dalszy tok postępowania*, „Zagadnienia Wykroczeń” 1985, nr 4–5; T. Grzegorzczak, *Kilka uwag o czynnościach sprawdzających w sprawach o wykroczenia w związku z reformą tej dziedziny prawa*, „Zagadnienia Wykroczeń” 1989, nr 6.

⁶ T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia. Komentarz*, Warszawa 2002, s. 227.

⁷ I. Nowicka, *Wykroczenia będące czynami przepołowionymi...*, wyd. cyt., s. 169.

ustalenie, czy istnieje podstawa do skierowania wniosku o ukaranie — cele więc mają zbliżone do postępowania przygotowawczego, jednak nie mogą być uznane za żadną z jego form, ponieważ są znacznie odformalizowane oraz spełniają węższe zadania. Czynności tych nie można również utożsamiać z postępowaniem sprawdzającym z kodeksu postępowania karnego, ponieważ ma ono na celu uzupełnienie danych zawartych w zawiadomieniu o przestępstwie oraz sprawdzenie faktów w tym zakresie, a także sprawdzenie własnych informacji organów ścigania pozwalających przypuszczać, że popełniono przestępstwo, a podejmowane jest przed wszczęciem śledztwa bądź dochodzenia⁸.

Czynności wyjaśniające nie muszą być zakończone skierowaniem wniosku o ukaranie. O sposobie ich zakończenia decyduje prowadzący, uwzględniając wszystkie okoliczności i cały materiał dowodowy zebrany w sprawie.

Podstawy prawne prowadzenia czynności wyjaśniających w sprawach o wykroczenia stanowią przepisy art. 54–56a k.p.w., a także art. 5 § 4 i art. 97 § 1 k.p.w. Przytoczone przepisy określają jedynie granice tych czynności, konieczne jest zatem uzupełnienie, zwłaszcza przepisami regulującymi problematykę czynności procesowych, przeprowadzania dowodów czy też stosowania środków przymusu procesowego. Do czynności wyjaśniających można stosować przepisy kodeksu postępowania karnego tylko wtedy, gdy są one przez kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia bezpośrednio recypowane (art. 1 § 2 k.p.w.).

Podstawą faktyczną prowadzenia czynności wyjaśniających jest istnienie uzasadnionego przypuszczenia popełnienia czynu zabronionego określonego w ustawie jako wykroczenie, a więc zachowania człowieka o znamionach określonych w przepisach części szczególnej kodeksu wykroczeń oraz w ustawach szczególnych. Wykroczenia to czyny na tyle szkodliwe społecznie, że ustawodawca uznał za konieczne ściganie ich sprawców z wykorzystaniem środków określonych przez prawo. Ściganie owych sprawców leży w interesie publicznym, nie zaś w czymkolwiek interesie prywatnym, dlatego organy uprawnione do prowadzenia czynności wyjaśniających, po powzięciu informacji o możliwości naruszenia przepisów prawa, mają obowiązek podjęcia czynności z urzędu. Wyjątkiem są oczywiście wykroczenia ścigane na żądanie pokrzywdzonego, których jest jednak dużo mniej. W tej sytuacji prowadzi się czynności niecierpiące zwłoki do czasu otrzymania żądania ścigania sprawcy, złożonego przez uprawniony

⁸ R.A. Stefański, *Czynności wyjaśniające w sprawach o wykroczenia*, „Prokuratura i Prawo” 2001, nr 12, s. 101–102.

podmiot, a skierowanie wniosku uzależnione jest od woli pokrzywdzonego, ponieważ z różnych przyczyn może on nie być zainteresowany ściganiem i ukaraniem sprawcy. Czynności wyjaśniające można przeprowadzać w sprawie o każde wykroczenie. W miarę możliwości podejmuje się je na miejscu popełnienia wykroczenia i bezpośrednio po jego ujawnieniu.

Czynności wyjaśniające w sprawach o wykroczenia to od 1 lipca 2003 r. czynności prowadzone obligatoryjnie, mające zróżnicowany charakter, które prowadzone są przed wszczęciem postępowania przez uprawnione do tego podmioty. Do tego czasu czynności wyjaśniające były fakultatywne i jedynie mogły być podejmowane, a więc przedsięwzięto je tylko wtedy, gdy organ ścigania widział potrzebę przeprowadzenia i utrwalenia czynności dowodowych.

Czynności wyjaśniające prowadzone są w celu:

- ustalenia, czy istnieją podstawy do wystąpienia z wnioskiem o ukaranie (celem jest wskazanie podstawy faktycznej i prawnej postępowania, czyli ustalenie, czy czyn został popełniony, czy wyczerpał znamiona wykroczenia, kto jest jego sprawcą i czy ustalony sprawca może ponosić odpowiedzialność karną — czy nie zachodzą okoliczności wyłączające odpowiedzialność. Chodzi w rezultacie o jednoznaczne stwierdzenie, czy postępowanie jest dopuszczalne przez przepisy prawa oraz faktycznie zasadne i celowe.);
- zebrania danych niezbędnych do sporządzenia takiego wniosku (danych o sprawcy, o czynie, o źródłach i środkach dowodowych; dane te wskazuje art. 57 § 2–4 k.p.w.);
- uzupełnienia lub sprawdzenia faktów podanych we wniosku o ukaranie złożonym przez pokrzywdzonego (art. 54 § 1 i art. 55 k.p.w.).

Od 1 lipca 2015 r. zmianie ulegnie treść art. 54 § 1 kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia, a mianowicie wyraźnie zostaje wskazane, iż czynności wyjaśniające prowadzone będą przez policję z urzędu.

Cele czynności wyjaśniających są związane z zasadą skargowości. Skargę stanowi wniosek o ukaranie, który określa granice podmiotowe i przedmiotowe postępowania sądowego. Cele czynności są skonstruowane w taki sposób, żeby wskazać kierunek i zakres prowadzenia czynności wyjaśniających. Zadaniem czynności nie jest wszechstronne wyjaśnienie okoliczności sprawy, a jedynie uzyskanie podstawy do wystąpienia z wnioskiem o ukaranie, tak więc ustalenia można ograniczyć do notatki urzędowej, jeżeli uznamy, że dają one wystarczającą podstawę do wystąpienia z wnioskiem o ukaranie. Z tego wynika, że czynności wyjaśniające są czynnościami służącymi oskarżycielowi publicznemu i na ich podstawie decyduje on o wystąpieniu z wnioskiem o ukaranie.